

## RESSENYES

BACHET DE MÉZIRIAC, Claude-Gaspar  
*De la Traduction* (1635)  
 Artois: Artois Presses Université, 1998

*De la Traduction* es una edición conjunta de la Artois Presses Université y la Presses de l'Université d'Ottawa para dar a conocer más profundamente al erudito francés Claude-Gaspar Bachet de Méziriac en su faceta de traductor o, mejor, de crítico de la traducción. Nos sorprende, de entrada, el formato (12 × 18 cm), que responde al empeño de los editores de presentar la obra en su forma original, lo que constituye, en mi opinión, un gran acierto, pues al leer *De la traduction* nos vemos transportados inconscientemente al tiempo de su publicación. Se trata de uno de los primeros discursos (concretamente el discurso número diecisiete) pronunciados en la Académie Française en 1635, que aquí se publica por primera vez de modo independiente (es un extracto de una recopilación de textos editada por Gilles Ménage, Menagiana, en 1715).

Claude Gaspar Bachet de Méziriac nace en 1581 en Bourg-en-Bresse en el seno de una buena familia y recibe educación en un colegio de jesuitas. Tras un breve período como profesor en Italia en escuelas jesuitas, decide dedicarse a viajar para completar su cultura (ha recibido un importante legado de su padre que le permite

vivir holgadamente), lo que le lleva a obtener una instrucción amplísima, domina el griego, el latín, el hebreo, el italiano y el español. Se dedica a escribir poemas (recogidos en *Chansons spirituelles et dévotes. Rimes Toscane*), pero también sobre matemáticas y aritmética (*Eléments d'Arithmétique*, entre otras) y un tratado biográfico sobre la vida de Esopo como introducción a un libro con la traducción de las fábulas. Su especial dedicación es justamente analizar y traducir a los clásicos, entre ellos las *Epístolas* de Ovidio.

Cuando el cardenal Richelieu decide, a partir de un grupo informal de hombres de letras, crear la institución de la Académie Française (13 de marzo de 1634) invita a veintisiete hombres, entre los que se encontraba Méziriac pese a no vivir en París. Cada académico debía formular un discurso de entrada y el 10 de diciembre de 1635 tenía que hablar Bachet de Méziriac, pero éste se encontraba enfermo de gota en su Bourg natal, por lo que su amigo Monsieur de Vaugelas se encargó de pronunciar el discurso *De la Traduction* ante la ilustre academia. Méziriac moriría el 26 de febrero de 1638 en Bourg-en-Bresse.

La edición se divide en tres partes: una introducción a la vida y obra de Méziriac por parte de Michel Ballard, destacado historiador de la traducción (p. IX-XLVI), una bibliografía de las obras de Bachet de Méziriac y obras de referencia (p. XLVII-LVIII) y el texto del discurso en una especie de facsímil (p. 1-50), que es el motivo primordial de la publicación. Para poder disfrutar plenamente del texto, y dado que se trata de un documento histórico de primer orden en nuestro campo, recomendando, especialmente a los introducidos en conceptos de teoría de la traducción, comenzar leyendo el texto original y no la introducción de Ballard, ya que el elaborado análisis de este traductólogo podría hacernos perder parte del encanto que emana el texto de Méziriac. Otra posibilidad consistiría en leer la introducción en su parte biográfica (hasta la p. XXIII) para hacernos una idea del personaje del autor antes de pasar a la lectura del discurso.

El discurso mismo arranca de manera convencional alabando a los ilustres académicos con las más escogidas palabras («où l'on prétend de conduire notre langue à la perfection») y disculpándose («que je vous présente ce discours mal poli, dont la rudesse vous fera bien connaître que je l'ai enfanté dans un pays barbare»), insistiendo que no es digno de pertenecer a tal insigne círculo, pero dejando entrever, con exquisitas fórmulas retóricas (por lo menos para los lectores de lengua materna no francesa), que sí que se considera digno de pertenecer a ella («Toutefois pour ne démentir pas le jugement que vous avez fait de moi, je veux croire que je puis contribuer quelque chose à votre dessein»). En seguida se presenta como conocedor de la ciencia y del arte de los griegos, cuya lengua domina a la perfección, pero que han sido traducidos al francés por lo «qu'il n'es plus nécessaire d'apprendre les langues étrangères pour devenir savant».

Después de esta introducción afronta directamente su tesis, que se basa en la crítica de traducción de Plutarco al francés realizada por Amiot (Jacques Amyot), estudio que la moderna traductología denominaría un *case-study*. Comienza alabando el lenguaje pulido del traductor para llegar pronto a su tema central: «Mais le seule beauté du language ne suffit pas pour faire estimer une traduction excellente» y afirma haber encontrado más de dos mil pasajes que han «pervertido» el sentido del original. Para no hacerlo, el traductor ha de atenerse estrictamente a tres puntos: no añadir nada a lo que dice el autor («addition superflue, ce que ne sert à rien & n'apporte au discours ni plus d'ornement, ni plus de clarté»), no omitir nada de lo dice y que no realice ningún cambio que pueda cambiar el sentido. A continuación Méziriac nos ofrece muchos ejemplos —tal vez demasiados— de errores cometidos por Amiot contra los dos primeros principios, lo que censura de manera tajante.

A partir de la página treinta se concentra en los errores que cambian el sentido: por ejemplo cuando Harpocrates se puso el dedo en la boca, resulta que en la traducción se puso un anillo en la boca, dado que las palabras en griego son parecidas. Méziriac se pregunta el porqué de estos errores y en seguida da una respuesta: «Je ne veux pas dire qu'Amiot fût tout-à-fait ignorant, mais je soutiens qu'il n'avoit pas un fond de doctrine suffisant pour sortir heureusement d'une si difficile, & si laborieuse traduction». A partir de aquí cambia el tono, la crítica es cada vez más mordaz («je ne lui pardonne pas»). Basándose en muchos ejemplos nos prueba que a Amiot le faltan conocimientos literarios (no ha leído ni a Homero), lingüísticos, mitológicos e históricos: «Etant tout évident qu'Amiot n'avoit qu'une fort légère teinture des lettres humaines». Además, según él, Amiot no sabe de botánica, ni de zoología, ni de

matemáticas, ni de aritmética, ni de música, ni de astronomía, ni de geografía, como lo demuestra con ejemplos pertinentes y lengua cáustica.

La lectura del discurso se verá complementada con los comentarios de Michel Ballard, que se dedica a contrastar los conceptos de Méziriac con teorías

modernas y especialmente a salvar un poco la reputación de Jacques Amyot como traductor.

Willy Neunzig

Facultat de Traducció i d'Interpretació  
Universitat Autònoma de Barcelona

BENSON, Evelyn; BENSON, Morton; ILSON, Robert

*The BBI Dictionary of English Word Combinations*

Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997

Aquesta és una versió revisada de la primera edició (1986) i de la reimpressió (1993) d'una obra que és més que un diccionari, dedicada d'una manera exhaustiva a recollir la relació de simpatia (les relacions que hi consten) i de desamor (les que no hi consten) entre uns mots i uns altres. Fidel a la línia iniciada pel contextualisme britànic, els autors fan servir el terme *collocation* encunyat per Firth (1957, *Papers in linguistics 1934-1957*) gairebé a tot arreu excepte en el títol, on s'han estimat més parlar de *word combinations*. Efectivament, com acostuma a passar amb les relacions humanes, es fa difícil definir aquesta afinitat gramatical, lèxica i conceptual que fa que una paraula s'avingui perfectament al veïnatge d'una altra o que aquesta li resulti imrepresentable, sense que la vacil·lació denominativa tregui importància capital a aquest fenomen. Va ser Grimes (1988, *Information dependencies in lexical subentries*) qui va parlar de *neighbourhood* en referir-se al mateix; Coseriu (1964, *Structure lexical et enseignement du vocabulaire*) va optar per «solidaritats lèxiques» i Pottier (1964, *Vers une sémantique moderne*) per «lexies complexes». El terme ha estat traduït sempre a desgrat per col·locació, però cap de les alternatives ha pogut substituir-lo amb èxit. Tampoc les adaptacions que pretenien reduir la polisèmia del terme en relació amb altres subllenguatges de l'idioma

(incloent-hi la llengua comuna), com ara la variant «col·locació» (Cerdán Tato a la traducció castellana de *Semantics* de'n Leech, 1976) semblen arrelar de moment. Sigui com sigui estem dins d'una obra que està en relació íntima i vital amb el que es denomina Semàntica Lèxica i més concretament amb la Semàntica Preferencial (Wilks, 1975, *Preference Semantics*), però, contràriament a tot pensament especulatiu, és obra d'uns col·leccionistes acurats, d'aquells que estimen per sobre de tot els trencaclosques.

Ara bé, un cop d'ull a l'apartat que descriu com han estat estructurades les entrades al BBI permet comprovar que no es tracta simplement d'un recull sinó d'una hipòtesi d'organització que cap teoria semàntica pot deixar de banda. Efectivament: les col·locacions han estat diferenciades en dos grans grups denominats *grammatical collocations* i *lexical collocations*. Les col·locacions gramaticals, que entronquen amb el concepte de coocurrència tal i com el va enunciar Harris també al 1957 (*Co-occurrence and transformation in linguistic structure*) són molt útils per a tots els que ens enfrontem amb l'escull dels *phrasal verbs* anglesos, per exemple. Però més que això: els autors distingeixen vuit tipus de col·locacions gramaticals que en conjunt constitueixen una autèntica lèxicogramàtica de l'anglès en un sentit substancialment equiparable

al de Gross (1982, *Constructing lexicon-grammars*).

Respecte de les col·locacions lèxiques, reflecteixen amb detall la distribució del significat d'una paraula determinada i permeten una anàlisi conceptològica molt necessària per a aprehendre la llengua. Un pot corroborar, per exemple, que la col·locació «despertar simpatia» del català es correspon a *to arouse, stir up sympathy*, entendre que no només es pot *guanyar simpaties* (to win) sinó també *to capture, command, gain, get sympathy*, i pot descobrir que en el sistema sociocultural anglès es pot *acceptar o rebutjar* la simpatia d'alguí: *to accept smb.'s sympathy, please accept our deepest sympathy* (difícilment transferible al nostre univers lingüístic).

Organitzades en set grups que representen les construccions sintagmàtiques més productives (verb + clausula, verb + nom, adjectiu + nom, etc.) copen la totalitat de la capacitat generativa de la llengua incloent-hi estructures fraseològiques o idiomàtiques freqüents que és bo saber, com ara, i per seguir amb la metàfora de l'empatia d'aquesta ressenya, *to be head over heels in ~ with somebody* a l'entrada de *love*, que seria més o menys «estar perdudament enamorat», encara que la tra-

ducció no la trobareu al BBI, que és monolingüe. Val a dir que al Collins aquesta dita es troba a l'entrada de *head*, fet que denota el més alt grau d'atenció que posa el BBI quant al problema de la paraula dominant dins d'una expressió que conté més d'un mot semànticament plè.

D'aquesta manera s'ha aconseguit una descripció molt intel·ligent de la combinatòria del lèxic de l'anglès comú. No s'hi ha volgut representar les col·locacions pròpies dels diferents llenguatges d'especialitat, però es poden trobar aquelles més comunes que han estat manllevades per la llengua general com ara les relacionades amb càmera, cens, cèl·lula, etc.

El diccionari inclou una guia pràctica que cal llegir per a treure'n el màxim profit de la informació continguda en cada entrada i crec que el profit que en pot treure un traductor, un estudiant de la llengua anglesa o un llingüista és enorme. A més, i no és broma, és un llibre amè: la seva versemblança és gairebé narrativa.

Anna Aguilar-Amat

Facultat de Traducció i d'Interpretació  
Universitat Autònoma de Barcelona

CARBONELL i CORTÉS, Ovidi

*Traducir al Otro. Traducción, exotismo, poscolonialismo*

Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha

(Escuela de Traductores de Toledo, 2)

El nom d'Ovidi Carbonell i Cortés és ja familiar a tots els que ens dediquem a la traducció, i molt especialment als que ens dediquem a la traducció de l'àrab. Forma part d'una nova generació de filòlegs que, havent estudiat Semítiques, s'han obert camí en un àmbit més ampli, més global —també en el sentit anglosaxó de la paraula— i tenen interessos que depassen els límits purament lingüístics. En aquest llibre queda prou clar que, arran

de la seva formació també en literatura anglesa a Oxford, l'Ovidi Carbonell ha aprofitat tots els coneixements adquirits en aquests dos camps, aparentment força llunyans, per endinsar-se en les complexitats de la traducció.

*Traducir al Otro* es divideix en tres parts ben diferenciades: «La visión del Otro, la lectura del otro», «Entre los textos de Oriente y Occidente» i «Poscolonialismo o el Otro sobre sí mismo».

A la primera part, una reflexió sobre el postcolonialisme i l'hegemonia cultural occidental porta a reivindicar la necessitat d'estudiar les obres literàries postcoloniales des del punt de vista de la traducció, però no lingüística, sinó cultural. És a dir, cal veure darrere d'elles el procés de translació que, sens dubte, ha tingut lloc. Aquest punt de vista se'ns presenta profusament il·lustrat amb exemples com ara el d'Aruna Srivastava, que en el seu article «The Empire Writes back» (sobre les novel·les de Salman Rushdie) analitza el caràcter aliè que la llengua anglesa té a l'Índia i el cisma lingüístic que això produeix. En aquesta primera part, l'autor també fa un repàs de les aportacions de George Steiner i de l'anomenada «Escola de la Manipulació» en el camp de la traducció cultural, en el sentit que traduir l'Altre vol dir manipular-lo i apropiari-se'n. L'autor ens ve a dir que la traducció no es pot deslligar dels mecanismes que configuren la identitat de la cultura receptora perquè només així es converteix en una altra via de conformació o de modificació dels esquemes culturals. Així doncs, la traducció —com ja ha postulat Toury— s'ha de veure com a part integrant de la cultura receptora i no com a una mera reproducció d'un altre text en termes d'equivalència estàtica i unívoca (p. 56).

A la segona part, se centra en la manipulació que es fa des de la cultura de destinació. És a dir, el text exòtic serveix de paradigma a la representació que el Mateix imposa en la seva interpretació de l'Altre. Aquí fa referència a l'anomenat «orientalisme», i com a paradigma del traductor orientalista fa esment de la figura de Sir Richard Francis Burton (autor d'una monumental traducció comentada a l'anglès de *Les mil i una nits*), personatge que «construeix» la imatge no només dels àrabs, sinó també de la cultura, la literatura, i fins i tot de la llengua àrab (p. 60).

Aquest capítol inclou també un apartat (el 2.2., p. 67) on fa un detallat i ben enfi-

lat raonament sobre dos conceptes aparentment oposats («familiarización y extrañamiento»). L'autor ens fa parar atenció en el fet que, històricament, aquests dos conceptes s'han representat en grau diferent i ens diu, per exemple, que fins ben avançat el segle XIX, en els textos «orientalistes», allò estrany prevalia sobre allò familiar (p. 73). Per acabar d'il·lustrar aquest segon capítol dedicat a orientalisme i traducció, se serveix d'exemples de traducció d'obres àrabs al castellà i al català.

El primer exemple és la traducció castellana de *Diario de un fiscal rural*, de l'escriptor egipci Tawfic al-Hakim, que Emilio García Gómez va publicar el 1955. En aquesta traducció, hi ha una diferència fonamental entre el fiscal i la resta de personatges: a les frases fetes que pronuncia el fiscal, el traductor ha buscat un equivalent de frase feta en castellà, mentre que les frases fetes que pronuncien la resta de personatges, s'han deixat literals, amb el consegüent efecte «exotitzant» que això produeix.

El segon exemple és el de les traduccions castellanes de *Las mil y una noches*, on l'autor n'analitza tres versions diferents, totes a partir de textos originals diferents. I el tercer exemple és *El paraíso de los paraules*, traducció catalana de poetes andalusins del Llevant, que va publicar en Josep Piera l'any 1995. I aquesta segona part acaba amb un repàs històric que dona notícia de les traduccions de l'àrab al castellà que s'han fet del segle XIX ençà.

A la tercera part del llibre, el lector hi podrà trobar reflexions, de nou profusament il·lustrades, sobre la traducció com a paradigma de contacte cultural. Novament, l'exemple que il·lustra el capítol és interessantíssim («Un ejemplo anglo-indio», p. 131), no només per l'interès que té en si mateix, sinó també per l'anàlisi exhaustiva i detallada que en fa l'autor, que estudia fil per randa la traducció castellana de la novel·la *Delhi* de l'escriptor indi Khushwant Singh. Només

cal parar esment en el fet que la traducció castellana va sortir amb el títol *Las mil y una noches de Delhi*.

*Traducir al Otro*, tot i ésser un llibre totalment científic, no deixa de tenir un toc personal —que sempre és d'agrair—. La conclusió no només és una conclusió, té un subtítol prou suggerent: *Lace shores* (la frontera híbrida de la cultura) i inclou també una citació de Homi Bhabha, extreta de *The Location of Cultures*.

Val a dir també que es tracta d'un llibre molt erudit, només cal veure la profusió de notes a peu de pàgina (220 notes, algunes d'una considerable extensió) i les múltiples referències que apareixen al llarg de tot el llibre (des dels teòrics de la traducció fins a al·lusions a llengües com l'ur-

du, passant per orientalistes com Edward Said o els poetes andalusins). Tot aquest ventall de referència i aquesta demostració de sòlid bagatge intel·lectual el fan un llibre imprescindible no només per a traductors o estudiosos de la traducció, sinó també per a estudiosos de la literatura i antropòlegs.

I ja per acabar, només uns mots sobre la bibliografia. Cal dir que és extensíssima (de la pàgina 149 a la 213) i que potser per això mateix hauria estat interessant d'oferir-la classificada. En tot cas, la utilitat que fa al lector és, segurament, la mateixa.

*Dolors Cinca i Pinós*

Facultat de Traducció i d'Interpretació  
Universitat Autònoma de Barcelona

ORERO, Pilar; SAGER, Juan Carlos (eds.)

*The Translators Dialogue: Giovanni Pontiero*

Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 1997, 252 p.

El libro que aquí nos interesa pretende conectar con la tradición de difundir la «voz» del traductor a través del «diálogo» con éste. Se centra en la figura del fallecido Giovanni Pontiero, que presentó al mundo anglohablante numerosos autores portugueses y brasileños (también italianos y españoles), entre los que cabe destacar a Manuel Bandeira, Carlos Drummond de Andrade, João Guimarães Rosa y muy especialmente a Clarice Lispector y José Saramago.

Lo primero que salta a la vista es la esmerada edición, no sólo la presentación en tapas duras y elegante color a la que nos tiene acostumbrados la editorial Benjamins, sino —y cabe destacarlo— el cuidado que los editores han dedicado a su tarea. Cuando uno abre el libro en cualquier página y se fija, por ejemplo, en las notas al pie de página, percibe el cariño con el que Pilar Orero y Juan C. Sager han tratado —desde el punto de vista estético— los textos, cosa que, indi-

rectamente, despierta el interés del lector por el contenido y le predispone a aceptar la invitación a la lectura.

El volumen va dirigido a resaltar la persona de este traductor de la «3ª fase» (o del tercer tipo, como lo define Saramago en una entrevista publicada en octubre de 1997 por el *Zeitmagazin*, es decir, «el traductor que, cuando traduce, está constantemente en contacto con el creador de la obra, por teléfono, por fax, personalmente») y se divide esencialmente en cuatro partes: en la primera se reeditan ensayos y ponencias (relativamente recientes) del propio Pontiero sobre autores a los que tradujo (Bandeira, Saramago, autores luso-brasileños), pero también reflexiones teóricas sobre la tarea, riesgos y recompensas del traductor literario (cap. 1); en la segunda parte (cap. 2-4) se recopilan comentarios sobre el trabajo del traductor por parte de autores traducidos por él (Saramago, Lya Luft, Ana Miranda), de sus editores (Guido Waldmann,

Robyn Marsak, Juan C. Sager) y de críticos literarios y de la traducción (Peter Bush, Margaret Jull Costa, Hilary Owen, Mark Sabine y Richard Zenith); la tercera parte (cap. 5) incluye la biografía y bibliografía de Giovanni Pontiero (por G. Kinder y R. Winder) y una entrevista de Patricia Bins al propio Pontiero); en la cuarta parte finalmente nos encontramos con la traducción de un relato inédito de Saramago, «Coisas-Things».

Giovanni Pontiero (1932-1996), nacido en Glasgow de padres italianos, se enamoró de la literatura luso-brasileña durante su estancia de varios años en João Pessoa, al nordeste del Brasil, y trabajó casi toda su vida como profesor y catedrático de Literatura Latinoamericana en la Universidad de Manchester, lo que le proporcionó una libertad extraordinaria al elegir los autores que quería traducir, sin tener que preocuparse por los aspectos económicos, como afirman los editores en la introducción. Él mismo se considera un traductor afortunado y subraya que «The academic who is also translator and the translator who is also academic find themselves in a privileged position. They have the ideal conditions for choosing their authors», por lo que confiesa «I have derived a great deal of personal satisfaction from translation. As a translator you can find your own voice», lo que se percibe a lo largo de toda la lectura de sus ensayos.

De entre los ensayos, reflexiones y comentarios que se recopilan en este libro quisiera detenerme en dos aportaciones. Se trata, por una parte, de «The risks and rewards of literary translation», de 1991, por ser una aportación muy personal y a la vez teórica de Giovanni Pontiero, y, por otra parte, la de José Saramago «To write is to translate», por constituir un canto a su traductor de un autor que afirmó en el mencionado *Zeitmagazin* «El autor crea con su lengua literatura nacional; la literatura mundial es cosa de los traductores».

En «To write is to translate» José Saramago hace una breve, pero intensa, reflexión sobre lo que es, desde su perspectiva, el trabajo del traductor: «consists in transferring into another language (in principle, their own) that which in the original work and language (in principle, their own) that which in the original work and language has already been “translated”» y añade que, en su opinión, «the source text represents only one of the possible “translations” of the author’s experience of reality, and the translator has to convert this “translated-text” into a “text-translation”». Al analizar la relación autor-traductor, que define como una extraordinaria aventura tanto del punto de vista humano como literario, por lo que implica de intercambio y aprendizaje mutuo, destaca lo mucho que le aportó a él, como escritor, esa relación con su traductor. «The long lists of queries and doubts I received, always written in Pontiero’s minuscule hand, in which every word seemed to be carefully traced letter by letter, were like doors opening to give me a deeper understanding of my own language».

En el artículo «The risks and rewards of literary translation» Giovanni Pontiero nos explica su evolución como traductor desde sus «ejercicios de lo imposible», como retrospectivamente los llama, cuando siendo estudiante quiso traducir a Góngora y Quevedo, pasando por su trabajo en la traducción comercial en la Hard School of Berlitz, hasta su reconocimiento como traductor literario a principios de los ochenta.

Rememora, claro está, su primera traducción publicada, nueve poemas de Manuel Bandeira, que aparecieron en la antología *New Directions*, editada en 1968 por James Laughlin, trabajo que le iba a preparar para traducir a escritores tan complejos como Clarice Lispector y José Saramago. Para él la traducción no es «ni reproducción, ni copia», es primeramente un ejercicio de lectura basado en cono-

cimientos profundos de literatura contemporánea, de la propia cultura, sus tendencias y gustos: «The translator must have a hundred eyes and ears» y «The translator, like the kritik and the scholar, must be a reader». Nos describe también su «método de traducción», que consiste en traducir primeramente lo más literal posible para captar la idiosincracia del autor y ver lo que de ella es transferible. Luego, en su primera revisión, ajusta la lengua para cumplir con las exigencias de la lengua terminal, y, por fin, deja leer la traducción a «amigos inteligentes». A

pesar de afirmar que toda traducción es vulnerable y que la «perfecta traducción es un imposible absoluto», concluye que sería completamente falso intentar este imposible, pues «la traducción es indiscutiblemente un arte».

Una obra que merece ser leída, también por tratarse de un homenaje a una profesión, a menudo ingrata, como es la del traductor/a.

*Helena Tanqueiro*

Facultat de Traducció i d'Interpretació  
Universitat Autònoma de Barcelona